

УДК 37.036:070

ІРИНА ШАПОВАЛОВА

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення. Розкрито сутність поняття «професійне самовдосконалення майбутнього вчителя фізичної культури», запропоновано експериментальну модель підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення в умовах модернізації професійної освіти; висвітлено педагогічні, психологічні погляди на проблему; визначено педагогічні умови, методи і форми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення впродовж усього життя.

***Ключові слова:** експериментальна модель, майбутній учитель фізичної культури, педагогічні умови, професійна освіта, професійне самовдосконалення, розвиток, самореалізація, творча індивідуальність, фактори впливу*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та інформатизації суспільства динамізм соціально-економічних трансформацій загострює проблему збереження та зміцнення здоров'я учнів, що актуалізує роль фізичної культури у житті кожної людини та підвищує значущість учителя фізичної культури у житті кожного школяра. Це зумовлює необхідність професійної підготовки кваліфікованих учителів фізичної культури, здатних до професійного саморозвитку, творчих пошуків і безперервного самовдосконалення впродовж усього життя, які вміють пристосовуватися до нових швидкозмінних умов педагогічної праці. Соціуму сьогодні потрібен фахівець, який не тільки функціонально готовий до професійної діяльності, а й сформований як творча особистість. Прагнення до професійно-творчої самореалізації є запорукою майбутньої успішної професійної діяльності.

Метою статті стало розкриття сутності поняття «професійне самовдосконалення майбутнього вчителя фізичної культури», опис експериментальної моделі підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення в умовах модернізації професійної освіти; висвітлення наукових поглядів на проблему; визначення педагогічних умов, методів і форм підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення впродовж усього життя.

Аналіз досліджень. Питання професійної підготовки майбутніх фахівців досліджували Н. Абашкіна, В. Биков, Г. Васянович, П. Воловик, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Я. Камінецький, О. Коваленко, Н. Ничкало, Т. Нейлор, Л. Пуховська, Л. Романишина, В. Сидоренко, С. Сисоєва, М. Сметанський, А. Сущенко, Л. Сущенко, Т. Сущенко, І. Хейстер, П. Яковишин, Т. Яценко та ін.

Дослідження умов формування готовності майбутнього фахівця до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку та професійного самовдосконалення привертало увагу таких

учених, як С. Єлканов, Ю. Калугін, М. Костенко, О. Кучерявий, О. Малихін, І. Наумченко, Л. Рувінський, Т. Степанова, Т. Тихонова, П. Харченко та ін.

Наукові уявлення про особистість професіонала й закономірності його становлення представлені в роботах В. Бодрова, К. Гуревича, Є. Єрмолаєвої, Б. Ломова та ін.

Питання підготовки до професійно-педагогічного самовдосконалення багато науковців розглядали в контексті вивчення готовності майбутніх педагогів до професійного саморозвитку (Т. Тихонова, Т. Степанова, М. Костенко, П. Харченко), самоосвіти (Ю. Калугін, О. Малихін, І. Наумченко), самовиховання (С. Єлканов, О. Кучерявий, Л. Рувінський), самоактуалізації та самореалізації (Є. Бакшеева, Г. Балл, Ю. Долинська, В. Калошин, М. Лазарєв, Н. Сегеда), мотивації професійного самовдосконалення педагога (Б. Кондратюк, О. Борденюк, Т. Сущенко), розвитку майбутнього вчителя як суб'єкта професійної діяльності (О. Пехота, Г. Аксьонова).

Виклад основного матеріалу. На думку О. Анісімова, Н. Кузьміної, С. Пожарського, самовдосконаленню особистості відводиться провідна роль в особистісному й професійному зростанні людини та досягненні нею «акме» як вершини розвитку: руху особистості до максимальної досконалості – «абсолютного акме» (загальнолюдської вершини досконалості) [1]

У понятті «самовдосконалення» науковці акцентують увагу на свідомому й виключно позитивному характері особистісних змін, що забезпечує досягнення людиною вершин свого розвитку. На думку А. Маслоу, К. Роджерса, самовдосконалення є вираженням людиною власного позитивного потенціалу, проявом ідеальних рис через створення умов для їх реалізації, а не формування, та має характер самоактуалізації як прояву латентних здібностей людини, вираження її внутрішнього особистісного ядра (самості).

Основною рушійною силою самовдосконалення людини виступає не протиріччя між її реальним та ідеальним «Я», а їх поєднання, яке актуалізує конструктивні сили зростання й розвитку особистості, а не особистісні комплекси, захисні механізми та неадаптивні форми поведінки.

Поєднання «Я-реального» та «Я-ідеального», що базується на усвідомленні незмінної досконалості глибинної сутності людини, збуджує прагнення до її прояву та зароджує віру в можливість її реалізації, що стають вагомими внутрішніми стимулами самовдосконалення особистості.

Дослідники М. Корф, С. Миропольський, М. Рубакін, С. Русова, Я. Чепіга визнавали самовдосконалення вчителя тією творчою силою, яка відкриває в його праці невичерпне джерело професійного зростання, застерігає від рутини та відсталості.

Професійне самовдосконалення педагога реалізується за умови єдності внутрішніх чинників (цілі, потреби, мотиви, установки на самовдосконалення) та зовнішніх (виховання і освіта, соціальні вимоги до особистості) [2], проте головна роль надається його внутрішнім передумовам.

Самовдосконалення вчителя спрямовується на зростання його професіоналізму, який пов'язується з «народженням власного педагогічного стилю, самовираженням як творчої індивідуальності» [4]

Дослідниця Т. Шестакова визначає професійно-педагогічне самовдосконалення як процес і результат творчого, цілеспрямованого, самостійного, самодетермінованого руху фахівця до вершин особистісного і професійного розвитку, що досягається завдяки самоосвіті, самовихованню, самоактуалізації й самоменеджменту педагога та забезпечує його творчу самореалізацію в професії. В разі досягнення свідомо організованих еволюційних особистісних змін саморозвиток педагога набуває характеру самовдосконалення [5].

На основі проведеного аналізу теоретичних досліджень можна запропонувати модель поетапної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення, для успішного впровадження якої необхідні педагогічні умови:

- створення професійного спрямованого освітнього середовища професійного самовираження майбутніх учителів фізичної культури;
- організація самостійної роботи студентів;

- забезпечення духовної взаємодії та творчої співпраці викладачів зі студентами;
  - налагодження тісного зв'язку з професійним середовищем (загальноосвітніми та дитячими спортивними школами);
  - орієнтація на особистісний і професійний саморозвиток студента;
  - забезпечення професійного спрямування навчання;
  - спрямування на валеологічні цінності;
  - підвищення педагогічної майстерності викладачів;
  - педагогічне забезпечення розвитку професійної самосвідомості майбутнього вчителя;
  - психолого-педагогічна підтримка збагачення досвіду професійної самореалізації майбутніх учителів фізичної культури;
  - забезпечення варіативності навчання;
  - моделювання професійних ситуацій;
  - цілеспрямоване використання сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій;
  - запровадження інтерактивних форм, методів та засобів навчання.
  - організація занять студентських спортивно-педагогічних клубів
- Модель включає три етапи підготовки: діагностично-мотиваційний, діяльнісно-стимулюючий та професійно-творчий (табл. 1).

Таблиця 1

Модель поетапної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення

	Методи	Форми
Діагностично-мотиваційний	Словесні, діагностичні, наочні, активні, інтерактивні, переконання, аргументація, організація самостійної роботи	Інтерактивні та класичні лекції, практичні, семінарські, лабораторні, заняття, консультації, анкетування, бесіди, спортивні змагання, спортивні секції, клуби, ситуація успіху
Діяльнісно-стимулюючий	Діалогічні; відео-метод, методи підвищення особистісного статусу студента, робота з книгою, діагностичні, наочні, активні, інтерактивні	Лекції, семінар, педагогічна практика, консультування, проблемні дискусії, ситуація успіху, анкетування, наукові гуртки, спортивні секції, клуби, майстер-класи, зустрічі з відомими спортсменами, вчителями
Професійно-творчий	Інтерактивні, пошуково-дослідницькі, контроль і самоконтроль, метод проектів, стимулювання творчої діяльності, імітаційні, проблемні, ситуативні, самостійна робота, методи фасилітації	Інтерактивні лекції, практичні, семінарські заняття, участь в науковій роботі, конкурсах, спартакіадах, наукових конференціях ситуація успіху, майстер-класи, спортивні секції, групи здоров'я, ділові та рольові ігри, педпрактика у загальноосвітніх та дитячо-юнацьких спортивних школах,

В основі теоретичного концепту ми виділили наступні принципи формування у майбутніх учителів фізичної культури готовності до професійного самовдосконалення:

- гуманізму;
- індивідуалізації;
- безперервності;
- практичної спрямованості.

Метою, що переслідується побудовою моделі, стало формування у майбутніх учителів фізичної культури готовності до професійного самовдосконалення.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- 1) формування мотиваційно-ціннісного компонента;

- 2) формування когнітивного компонента;
- 3) формування операційно-діяльнісного компонента;
- 4) формування емоційно-вольового компонента.

Загальновідомо, що мотив – основа професійної діяльності. У процесі формування мотивів беруть участь внутрішні спонукання студента, а також зовнішні умови, які спрямовані на досягнення кінцевого результату (мова йде про успішне самовдосконалення). Мотиваційно-ціннісний компонент є складовою підготовки до професійного самовдосконалення, на сформованість якого вказує свідоме прагнення студента бути вчителем фізичної культури, бажання передавати наступному поколінню власний досвід, докладання для цього знань і здібностей, намагання досягти успіху в педагогічній діяльності, потреба самореалізації. Мотиваційно-ціннісний компонент – стрижневий у цілісній структурі підготовки студентів, первинним в формуванні готовності до професійного самовдосконалення майбутніх учителів фізичної культури.

На діагностично-мотиваційному етапі найдієвішими є такі аудиторні методи навчальної діяльності: діагностичні, ситуаційні, діалогічні, метод мотивації до самовдосконалення, метод піднесення особистості студента, відео-метод, переконання, рольові ігри, самостійна робота, практичні (фізичні вправи, спортивні ігри тощо).

Серед аудиторних форм необхідно виокремити моніторинг адаптації студентів до навчання у ВНЗ, анкети, тести, евристична бесіда, робота з книгою, інтерактивні лекції. Значної уваги потребує використання позааудиторних методів та форм навчання. До методів необхідно віднести діалогічні, метод піднесення особистості студента, самостійна робота. Із форм застосовуються анкети, тести, спортивні ігри, фізичні вправи.

Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення на діялісно-стимулюючому етапі дозволяє особистості свідомо і активно вступати в різні форми педагогічної діяльності та професійної взаємодії, задовольняти потреби в самореалізації і самоактуалізації.

Операційно-діялісний компонент передбачає знайомство студентів із теоретичними основами педагогіки, фізичної культури, основ здорового способу життя та психології, досвідом педагогічної діяльності відомих педагогів, заслужених учителів фізичної культури, педагогічним та спортивним досвідом відомих спортсменів. Впливає на формування умінь застосування набутих знань в конкретній педагогічній ситуації. Важливість цього компонента полягає у тому, що він є результативним етапом всього процесу навчання, що дозволяє особистості свідомо і активно вступати в різні форми педагогічної діяльності та професійної взаємодії, задовольняти потреби в самореалізації і самоактуалізації, сприяти розвитку самовдосконалення.

Когнітивний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення зумовлений необхідністю визначення їх пізнавального та інтелектуального потенціалу. Він характеризується такими показниками, як знання основних структурних елементів педагогічного середовища; знання сутності базових основ теорії та методики фізичного виховання; обізнаність із сучасними психолого-педагогічними технологіями навчання і виховання в навчальному середовищі.

Розкриття важливих рис особистості є необхідним при підготовці майбутніх учителів фізичної культури до професійного самовдосконалення, що включає в себе особистісний компонент. Він передбачає розвиток організаторських та комунікативних здібностей, педагогічної майстерності, гнучкості мислення та поведінки, емпатії та педагогічного такту.

Розвиток та вдосконалення важливих особистісних якостей при підготовці майбутніх фахівців передбачає самостійне перенесення раніше засвоєних знань, умінь, способів діяльності у нові ситуації, бачення проблеми, що виникає, з різних рольових позицій, комбінування раніше відомих способів у новий. Велике значення мають розумова мобільність, здібність включати у нові взаємозв'язки вже відомий зміст, використовувати можливість вибору при розв'язанні проблем в навчальній діяльності

На цьому етапі доцільно застосовувати такі методи як інформаційно-репродуктивні, проблемні, практичні, діалогічні, інтерактивні лекції, методи творчих проєктів, методи

стимулювання до самовдосконалення, контролю та самоконтролю. Важливим на цьому етапі буде проведення інтерактивних лекцій, практичних занять, проблемних дискусій, ролевих ігор, ситуативних завдань та створення ситуації успіху.

Третій – професійно-творчий етап відображає спрямованість майбутніх педагогів на безперервне професійне самовдосконалення.

Значне місце в освітній діяльності відведене професійно-творчому компоненту. Творча особистість, на наш погляд, – це людина, здатна до безперервного самовдосконалення.

Цей компонент передбачає формування особливого стилю розумової діяльності майбутнього вчителя фізичної культури, пов'язаною з новизною і значущістю результатів. Значне місце відводиться синтезу пізнавальної, когнітивної, емоційної, вольової та мотиваційної сфер майбутніх фахівців. Особливу роль відіграє розвиток потреби в професійній творчості. Ефективність майбутньої професійної діяльності вчителя більшою мірою залежить не стільки від знань і навичок, скільки від здібності відтворювати їх різними способами додаючи особистий професійно-творчий відтінок.

Розвинений інтелект допомагає майбутньому вчителю пізнавати не окремі педагогічні факти та явища, а педагогічні ідеї в цілому та втілювати їх у життя надихаючи особистим творчим сенсом. Гуманізм, рефлексивність та спрямованість у майбутнє допомагають майбутньому фахівцю професійно самовдосконалюватися. На цьому етапі фахової підготовки студентів результативним є використання таких методів: інтерактивні, дослідницькі, самостійна робота, методи контролю та самоконтролю, метод творчих проєктів, проблемні, ситуативні методи та стимулювання особистості до професійного самовдосконалення. Серед форм найпопулярніші – презентації творчих проєктів, портфоліо зі самовдосконалення та самостійна робота над складанням поурочних планів, написанням сценаріїв спортивних свят, змагань, ігрових проєктів, «Днів здоров'я» у школі і ВНЗ, проведення конкурсу «Студент року», розробка програми спортивної акція: «В здоровому тілі – здоровий дух», організація фізкультурних заходів на всіх факультетах тощо.

Особливо слід акцентувати на евристичному підході, на збагаченні особистісного досвіду самовдосконалення, самооцінці майбутніх учителів, метод творчих проєктів.

Ми розглядаємо майбутнього вчителя фізичної культури як здорову, сильну, фізично й морально витривалу творчу особистість, здатну реалізовувати свої індивідуальні можливості, яка має нетрадиційне самостійне мислення, багатий духовний світ, вміє під творчим кутом зору бачити майбутню професійну діяльність, створювати та реалізовувати нові, неповторні ідеї.

Чинниками, що впливають на підготовку майбутнього вчителя фізичної культури до професійного самовдосконалення, є природні здібності, здатність до самостійності, оволодіння знаннями самовдосконалення, саморозвитку, самовиховання, самоствердження, вольові якості та характер особистості студента (внутрішні фактори) та кваліфікаційні вимоги до вчителя фізичної культури згідно освітньо-кваліфікаційних характеристик, потреби суспільства та держави, особистість викладача та студентський мікросоціум ВНЗ, сім'я (зовнішні фактори).

Враховуючи спрямованість майбутнього вчителя фізичної культури на досягнення ним професійного самовдосконалення, доцільним є встановлення зв'язку між їх показниками. В основу виділених показників професійного самовдосконалення студента покладено наступні: мотиви, інтереси, цінності; знання, уміння, особистісні якості.

Нами запропоновані наступні рівні сформованості у майбутніх учителів фізичної культури готовності до професійного самовдосконалення, такі як: базовий, комбінований та творчий. Базовий характеризується низьким рівнем готовності до професійного самовдосконалення, комбінований – середнім, а творчий – високим.

Критеріями сформованості у майбутніх учителів фізичної культури готовності до професійного самовдосконалення вважаємо:

- мотиваційно-ціннісний: сформованість мотивації професійно-педагогічного самовдосконалення; розвиненість гуманістичної педагогічної спрямованості;
- когнітивний: сформованість професійної компетентності вчителя фізичної культури;

– операційно-діяльнісний: сформованість педагогічної вправності; розвиненість учительської креативності;

– емоційно-вольвий: розвиненість професійно-педагогічної свідомості, самосвідомості, мислення; прагнення до особистісного і професійного самозростання і самореалізації.

Висновки. Таким чином, скориставшись запропонованою моделлю підготовки майбутніх фахівців можна досягти кінцевого результату, тобто сформованості у майбутніх учителів фізичної культури готовності до професійного самовдосконалення. Сучасні реалії й суспільні очікування вимагають активізації розвитку особистості, її прагнення і готовності до професійного й особистісного зростання.

Список використаних джерел

1. Бранский В.П. Социальная синергетика и акмеология / В. П. Бранский, С. Д. Пожарский // Акмеология. – 2002. – №1(2). – С. 64–70.
2. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти. – Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В. М. Гриньова. – К., 2001. – 416 с.
3. Кравець Н. Самостійна робота студентів – одна з форм успішного оволодіння фаховою психологічною освітою / Н. Кравець // Педагогіка і психологія професійної освіти / гол. ред. Н.Г. Ничкало. – Львів, 2011. – №4. – С. 146–151.
4. Харченко П. В. Саморозвиток як фактор професійного становлення майбутнього педагога П. В. Харченко // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб.наук.пр. – К., НПУ, 2001. – Вип.6. – С. 75–84.
5. Шестакова Т. В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. В. Шестакова. – К., 2006. – 250 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015 р.

ШАПОВАЛОВА И.

Классический частный университет, г. Запорожье, Украина

МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена проблеме подготовки будущих учителей физической культуры к профессиональному самосовершенствованию. Раскрыта сущность понятия «профессиональное самосовершенствование будущего учителя физической культуры», предложена экспериментальная модель подготовки будущего учителя физической культуры к профессиональному самосовершенствованию в условиях модернизации профессионального образования; освещены педагогические, психологические взгляды на проблему; определены педагогические условия, методы и формы подготовки будущего учителя физической культуры к профессиональному самосовершенствованию на протяжении всей жизни.

Ключевые слова: экспериментальная модель, будущий учитель физической культуры, педагогические условия, профессиональное образование, профессиональное самосовершенствование, развитие, самореализация, творческая индивидуальность, факторы влияния

SHAPOVALOVA I.

Classic Private University, Zaporizhzhya, Ukraine

MODEL PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE TO PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT IN CONDITIONS OF MODERNIZATION OF PROFESSIONAL EDUCATION

The article is devoted to the training of future teachers of physical culture to professional self-improvement. In the work of the essence of the concept of «professional self-development of future teacher of physical culture» proposed experimental model of preparation of future teachers of physical culture to professional self-improvement in conditions of modernization of professional education; lit pedagogical, psychological perspectives on the problem; defined pedagogical conditions, forms and methods of preparation of future teachers of physical culture to professional self-development throughout life.

The model includes three stages of training: diagnostic-motivational, action-stimulating and professionally-creative. Especially it is necessary to focus on the heuristic approach for the enrichment of personal experience of self-improvement, self-assessment of future teachers, the method of creative project. Development and improvement of important personal qualities in the preparation of future specialists assumes independent transfer of previously learned knowledge, skills, ways of working in a new situation, a vision problem that occurs with different role positions, the combination of previously known methods, as new

Factors affecting the training of future teachers of physical culture to professional self-improvement, there is a natural ability, capacity for self-reliance, knowledge of self-improvement, self-development, self-education, self-esteem, strong-willed qualities and character of the individual student, the qualification requirements for teachers of physical culture according to educational qualifications, the needs of society and the state, the identity of the teacher and student.

Keywords: *experimental model, the future teacher of physical culture, pedagogical conditions, vocational education, professional growth, development, self-realization, creative personality, factors of influence*